

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Katona József egy elveszett fordításáról.

Katona Józsefnek volt egy *Medve Albert* című színdarabja, melyet 1813 február 7-én adtak elő Budán s amelynek szövege elveszett. (V. ö. Bayer, *Játékszín* II. 402. és *Drámairod. tört.* I. 243.; Pintér, *Magyar irod. tört.* 1913. II. 186.) E darab származását és tartalmát azonban módunkban van megismerni.

Nem lehet ugyanis e darab más, mint Joseph Alois Gleich *Albert der Bär, oder die Weiber von Weinsberg* (Ein Original-Schauspiel mit Gesang, in drey Aufzügen. Wien 1806.) című prózában írt színművének fordítása. Ezt a föltevést megerősíti a *Honművész* egy kritikája (1835. II. 737.), mely a Czelesztin *Toldi Miklós és a kőszegi magyar amazonok vagy a Lisztes Vitézek* című ¹ «vígsággal vegyes nemzeti történet»-éről azt állítja, hogy nem egyéb, mint «a *Medve Albert* c. régi vitézi játék magyarosítása és Mátyás korába helyezése». Bayer műsorában is (*Játékszín* II. 445.) az olvasható a Czelesztin színdarabjáról, hogy «*Medve Alb. vit. j. után*» készült. Másrészt Czelesztinről Heinrich Gusztáv részletesen kimutatta (Olcso Könyvtár 869—72. sz. [1894.] 45. s. köv. l.) hogy szóban levő darabjában Gleich *Albert der Bär*-jét magyarosította. Világos ebből, hogy a *Medve Albert* is az *Albert der Bär* c. darabra vezetőnek vissza.² Katona József tehát a népszerű és nálunk sem ismeretlen (Király Gy. EPhK. 1909. 343. és Heller B. Ethn. 1909. 129.) *weinsbergi nők mondájának* egy lovagdrámai földolgozását ültette át magyarra a *Medve Albert* c. elveszett darabjában. A fordítás és az eredeti közelebbi viszonyát sajnos nem lehet megállapítani. A *Honművész* tudósításából csak annyi tűnik ki, hogy a *Medve Albert* nem volt magyarosítás, amit különben már az eredeti cím meghagyása is sejtet. Mindenesetre Joseph Alois Gleichet, a termékeny bécsi lovagdráma- és lovagregényíró is a költő idegen irányítói közé kell számítanunk. Gleich különben egyéb fordítások révén is ismeretes volt nálunk a XIX. század elején (v. ö. György Lajos EPhK. 1913. 598.; Bayer, *Játékszín* II. 433., 441.).

¹ Szinnyei (*Magyar Írók* 1899. VI. 854.) szerint egy hasonló című darabja lett volna Komlóssy Ferencnek is. (Előadták Pesten 1864. I. 14.) Ez azonban valószínűleg azonos lesz a Czelesztinével.

² Az *Albert der Bär* 1839. VII. 20. a budai Arénában németül is színre került. (Színlapok a budapesti egyetemi könyvtárban, «Gd. ívr. 299.» jelz.)

Az *Albert der Bär* lefordítása Katona Józsefnek fordító éveibe esik, s a költő fejlődésében bizonyosan nem volt nyomtalan. A *Luca széke* (1812) után, a *Ziskával* (1813) körülbelül egyidőben és a *Borzasztó torony* (1814) előtt fordult Katona ehhez a népies és bohózati jelenetekkel tarkított lovagdrámához. Várostrom, a loyaltás ellen szegülő várúr, érzékeny szerelmes hős, kit kedvese földalatti folyosón vezet ki a várból és a lovagdrámák közkeletű motívumai jellemzik a *Medve Albert* cselekvényét. Mindenesetre érdemes volna, legalább az eredeti alapján, utánajárni az esetleges kapcsolatoknak, mik ezt a fordítást Katona többi műveihez fűzik.

ZOLNAI BÉLA.

Szigligeti «Cigány»-a.

Ezzel is úgy vagyunk, mint Szigligeti egyéb műveivel. Itt-ott felfedezünk egy-egy elemet, mely esetleg képzelme csiráját megnövelte, de soha egészében nem mutathatunk rá valamely műve forrására.

A Cigány legfőbb situációjára (de igen általánosságban!) Wolff (Pius Alexander) «Preciosá»-ja lehetett befolyással, mely Sz. ifjúságában igen gyakori műsordarab volt. Alonso, a spanyol grand fia megszereti a cigánynak tartott Preciosát, sőt annyira megy, hogy együtt barangol a cigánykaravánnal. Szülei, rangsorsosai persze elképednek, hogy cigánylányt szeret s a szerző úgy lából ki a megoldhatatlan helyzetből, hogy Preciosáról kisütteti, hogy nemes származású, lopott gyermek. Sz. Cigányában ez a helyzet hasonló. Kurta, nagygazda, ki akarja tagadni unokaöccsét, Gyurit, mivel cigánylányt szeret. Tehát az arisztokratikus érzés, mely a népnél is megvan, uralkodó fonala a cselekvénynek.

Rózsi örületének mintáját Szigligeti kétségtelenül Jókai «Hétköznapok»-jából vette. Itt Lillát elrabolja Dömsödi báró s egy magányos szigetre viszi, hol a nő gyermeket szül, de beleőrül. Azonban, mond Jókai, Dömsödi hitte, bízott benne, hogy (ha majd a nő anya lesz) ki fog gyógyulni lelke nyavalyájából, «mint erre számtalan példát tudott, vagy legalább sejt». Mintha csak Várszegi földesúrfi, ki a kigyógyítás módját kieszeli, hallanók. A nő csakugyan ki is gyógyul, még pedig régi imádójának, Szilárdi Leandernek megjelentére.

Jókainál mottóként találta Szigligeti a következő népdalverseket is :

Az kenyered kövé váljon,
Az ég téged meg ne áldjon.
Mosdóvized vérré váljon!

Ezeket tudvalevőleg beleszötte Rózsi nagy drámai kifakadásába.

Az, hogy Rózsit a hajdú hírbe hozva, mintha nála lett volna s látták volna kiugrani szállása ablakán, Szigeti «Szép Juhász» c. népszínművéből való. Itt ezt Jancsi tényleg megteszi, mikor felbujtották arra, hogy Rózsának, a haszonbérli-kisasszonynak szobájában rejtőzzék el s tüntetőleg ugorják ki az ablakon.

RAKODCZAY PÁL.

Tompa Mihály «Basa kútja» című költeményéről.

Tompa a *Basa kútját* így végzi:

Kedvese, anyja, kit vára:
Visszamegy a lány Hamvára,
Hol maig is szól, élvén
A rege a kút mellékén.

A vízmerő hamvai leányt az egi basa részére a két aga, Omár és Arslán elrabolja. Már Szarvaskőre érnek, mikor a szép leány könnyétől a víz forrni kezd, mire az edény felbillen s a víz kicsordul. Omár sebtlen visszavágtat a forráshoz, míg végre újból vizet hoz. Hírnök jó s tudtukra adja, hogy a basa szörnyet halt. Most Omár és Arslán párviadalra kelnek a leányért. Míg tusakodnak, a leány a ménen toványargal, s visszatér Hamvára.

Tompa Mihály maga mondja, hogy költeménye népmondán alapul. Hogy Hamván a népmonda milyen alakban élhetett, nehéz eldönteni. Annyi bizonyos, hogy a *basa kútjáról* monda nem egy törökverte vidéken keletkezett. Gönczi Ferenc a göcseji Vargaszeg községben hallott érdekes mondát a *basa kútjáról*. Gönczi azt írja, hogy Vargaszeg határában a nép egy forrást «basa kútja»-nak nevez. «Valamikor minden bizonnal kút volt. Ebből a nép, mivel a vize igen jó volt, a kanizsai töröknek — adó fejében — vizet hordott.» [*Ethnographia*, 1901, 410. l.] Ehhez a mondához hasonlíthatott a hamvai is, a leányrablás mozzanatában pedig, valószínű, hogy Tompa leleményének is nagyobb szerep jutott, míg a két török viadalában a Szilágyi és Hajmási-monda egyik indítéka kísért.

ELEK OSZKÁR.

Magyar vonatkozás egy portugál néprománcban.

A *Dom Gaifeiros* című portugál néprománc érdekes magyar vonatkozása miatt hívja fel a figyelmet. A Nagy Károly-monda körébe vágó portugál néprománcot Garrett jegyezte fel *Tras os Montes*ben és Bellermann is kiadta bilinguis [portugál és német] kiadásában. [*Portugiesische Volkslieder und Romanzen*, 30—54. lk., l. még a jegyzetet a 268. és 269. lapokon.]

Dom Gaifeiros kockajátékkal tölti az időt; Dom Roldão, a nagybátyja szemére lobbantja, hogy míg a feleség mór-fogságban szenved, a férj, Gaifeiros kockajátékkal mulatozik. Gaifeiros rögtön elhajtja a kockákat. Elmeséli nagybátyjának, hogy éveken át járt-kelt mindenfelé, még sem talált Melisendrára; most megtudta, hogy hitvese Sansonhában van, de sajnos, nem mehet érte, mert nincs lova és fegyvere; ezeket egyik nagybátyjának adta, *ki Magyarországba ment tornajátéokra:*

Que o meu primo, Monzinhos
Ha pouco os fui imprestar
Para essa festa de Hungria
Onde se foi a justar. [32. l.

Dom Gaifeiros Roldão segítségével mégis eljut a mórok közé, feleségét fogságából megszabadítja. Megküzd a nyomában vágató mórokkal. Egymásután ejti el őket. Majd Gaifeiros megismerteti magát a mór királlyal, Almansorral, ki most megriadva zárkózik Sansonhába. Gaifeiros Párizsba ér szerelmes hitvesével, Melisendrával. Néhány mérföldnyire Párizs előtt ünnepi pompával fogadják őket.

Míg a régibb francia és angol költészet magyar vonatkozásaiban valószerű tartalmat nem kereshetünk, mert Magyarország úgy szerepel bennök, mint valami exotikus föld, mely a képzelet legcsapongóbb változásainak szolgál tápláló talajul, addig ebben a portugál románcban, noha a *kaland* mozzanata itt is világos, szembeszökő az is, hogy ez a kaland nem regényes, szerelmi, hanem *vitézi, hősi jellemű*. Ez a tényező a portugál románc magyar vonatkozásának valóbszerű tartalmat ad. A bajvívásokról, harcokról elhíresült magyar földről a portugál is tudott annyit, hogy egy hősi vállalkozásra induló bajnok vitézi küzdelmének harcos fáradságot szépen jutalmazó küzdőterévé tegye.

ELEK OSZKÁR.